

ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ-ΤΖΙΩΝΗ, *Ζώντας ανάμεσα στους Βλάχους των Σερρών*, Σέρρες 2017, σ. 560, ISBN: 978-960-93-8993-8

Μια κριτική και συναισθηματική ματιά.

Είχα την τιμή, η μοναδική και αξιαγάπητη Καλλιόπη (Πόπη) Πανοπούλου-Τζιώνη, να μου ζητήσει να ρίξω μια ματιά στο έργο ζωής για την ίδια, το «Ζώντας ανάμεσα στους Βλάχους των Σερρών». Όχι τόσο με την ιδιότητα του φιλόλογου, γιατί την καθαρά φιλολογική πλευρά των γραφόμενων των είδαν άλλοι εξαιρετικοί συνάδελφοι (Τζεμεντζέλης Γιάννης και Τζιώνη Στέλλα), όσο για τη δομή του έργου, για τυχόν παρατηρήσεις στο περιεχόμενο μιας και ζώντας παλιά την γεωκτηνοτροφική ζωή σε ένα ορεινό χωριό της Δυτικής Μακεδονίας, είχα και έχω μέσα μου ζωντανά αυτά τα βιώματα, παρόμοια κατά κανόνα με τα βιώματα, τις συνήθειες και τον τρόπο ζωής και λειτουργίας των Βλάχων. Εξάλλου, κατά την εκπαιδευτική και δημιουργική μου διαδρομή ήρθα σε στενή επαφή και λειτουργία με την πολιτιστική ενότητα των Βλάχων των Σερρών και κόντεψα να εκβλαχιστώ τελείως! Αυτό τον εκβλαχισμό τον υπέστη πλήρως η μοναδική Πόπη, μιας και παντρεύτηκε έναν λεβέντη βλάχο (Τζιώνη)¹, και ο έρωτας της για τον Ευθύμη και το πολιτιστικό και κοινωνικό του περιβάλλον, γέννησε δύο υπέροχες κόρες, την Στέλλα και την Κατερίνα, και ένα μοναδικό και αθάνατο δημιουργήμα γι' αυτήν τη σπουδαία πολιτιστική ενότητα (φυλή ή ράτσα το λένε άλλοι) της Σερραϊκής κοινωνίας, που μπόλιασε και ζωογόνησε την Σερραϊκή κοινωνία από τον 17^ο αιώνα ως τις μέρες μας. Χρησιμοποιώ τον όρο πολιτιστική ενότητα, και όχι φυλή ή ράτσα, γιατί πιστεύω ότι απ' τη φύση όλοι οι άνθρωποι είναι ίδιοι, όπως έλεγαν τον 6^ο π.Χ. αιώνα Έλληνες σοφοί. Η διαφορά βρίσκεται στο μέρος που γεννήθηκαν και την ανατροφή που πήραν.

Και αυτό, πιστεύω, ότι ισχύει για όλους τους λαούς της οικουμένης. Απλούστατα ο τόπος γέννησης και διαμονής επηρεάζει κατά κάποιον τρόπο εξωτερικά χαρακτηριστικά (χρώμα - ύψος κ.ά.) ενώ η ανατροφή διαμορφώνει συνείδηση ενότητας φυλετικής, γλώσσα, έθιμα, πολιτισμό γενικότερα. Έτσι, Βλάχος, Θρακιώτης, Πόντιος κ.ά., όπως Έλληνας, Βούλγαρος, Τούρκος, Ιταλός κ.ά., δεν είναι βιολογικές φυσικές διακρίσεις, αλλά πολιτιστικές ενότητες που διαμορφώθηκαν από όσα προανέφερα, δηλ. τον τόπο γέννησης και διαμονής και την ανατροφή.

Το θαυμάσιο, λοιπόν, συγγραφικό δημιουργήμα της αξιαγάπητης Πόπης, το «Ζώντας ανάμεσα στους Βλάχους των Σερρών» είναι έ-

1. Τζιώνης στη βλάχικη διάλεκτο σημαίνει λεβέντης.

νας θησαυρός γνώσης και πληροφοριών, με εξαιρετη βιβλιογραφία και πλούσιο και μοναδικό οπτικό υλικό, για την πολιτιστική ενότητα των Βλάχων γενικότερα, την εγκατάσταση τους στην περιοχή των Σερρών ευρύτερα, για την ενεργό παρουσία και δράση, για ήθη - έθιμα κ.α, στα οποία θα αναφερθώ παρακάτω αναλυτικότερα. Μια πολιτιστική ενότητα, που πλούτισε ζωογόνησε και ζωογονεί την Σερραϊκή κοινωνία με αξιοθαύμαστες δυνάμεις και παρουσίες.

Η Καλλιόπη (Πόπη) Πανοπούλου σπούδασε γυμναστική Ακαδημία, Γυμν. Αθηνών, είναι επίκουρος καθηγήτρια του ΤΕΦΑΑ Σερρών - με εξειδίκευση την Ελληνική Παράδοση και με επέκταση των ενδιαφερόντων της στον λαϊκό πολιτισμό.

Όπως προανέφερα, ο έρωτας και η δια βίου σύζευξη με τον εξαίρετο από κάθε άποψη Βλάχο, τον Ευθύμη τον Τζιώνη, με γυμναστικές σπουδές, γέννησε έναν έρωτα ισόβιο και ένα πάθος για συγκέντρωση στοιχείων γι' αυτή την πολιτιστική ενότητα των Βλάχων και για συστηματική καταγραφή και παρουσίας τους ώστε να μείνει «ες αεί» αυτή η πλούσια σε ιστορία, παραδόσεις, πολιτισμό και δραστηριότητα, Βλάχικη πολιτιστική ενότητα του Ελληνισμού. Το βιβλίο είναι ένα καταστάλαγμα, θησαυρός μιας εικοσάχρονης προσπάθειας, μαζί με τον εμπνευστή αυτού του έρωτα, τον άνδρα της ζωής της, τον Ευθύμη Τζιώνη, καθηγητή Φυσικής Αγωγής στο ΤΕΙ Σερρών.

Υπάρχει στο εξαιρετο αυτό δημιούργημα, πλην του συναισθηματικού και εξαιρετου συνοπτικού προλόγου, μια εμπεριστατωμένη εισαγωγή, πλούσια βιβλιογραφία με μελέτη ιστορικών βαλκανιολόγων, εθνολόγων, λαογράφων κ.α. Αυτά βοηθούν να δώσουν ταυτότητα, για την ιστορική πορεία των Βλάχων, την κοινωνικό-πολιτιστική παρουσία και δράση τους, τις πολιτιστικές εκφάνσεις κ.α. Ταυτίζουν έτσι την δράση και τη σπουδαία λειτουργία αυτής της εθνοπολιτιστικής ενότητας με τον Ελλαδικό χώρο από Αρχαιοτάτων χρόνων.

Η εξειδίκευση της εργασίας στους Βλάχους των Σερρών, δείχνει την αναπόσπαστη ενότητα, συνέχεια και δράση στα γεωγραφικά όρια της περιοχής μας, με τα ανάλογα θετικά αποτελέσματα, όπως και σ' όλο τον Ελλαδικό, Βαλκανικό και Ευρωπαϊκό χώρο. Φαίνεται ξεκάθαρα η ταυτότητα των Βλάχων και το γλωσσικό τους ιδίωμα, οι βασικές εστίες ύπαρξης, οι σχετικές ιστορικές μαρτυρίες, ο ορεινός Ελλαδικός χώρος ως ζωτικός χώρος επιβίωσης, οι Οθωμανοί και η λειτουργία των Βλάχων, η ελευθεροφροσύνη (παιδιά της Σαμαρίνας), οι μετακινήσεις και η εξάπλωση τους από τον 17^ο αιώνα. Ακόμα παρουσιάζονται οι Βλάχοι των Σερρών σε βάθος τριών γενεών, η ταυτότητα τους, οι λαογραφικές πλούσιες παραδόσεις (χορός, τραγούδι, έθιμα κ.α.), το εθνογραφικό πλαίσιο κ.α. Αυτά συγκροτούν μια εισαγωγή εξαιρετικής σοβαρότητας

και πολύτιμο βοήθημα και εργαλείο για οποιόν θέλει να εντρυφήσει και να ενημερωθεί συστηματικότερα για την σπουδαία αυτή πολιτιστική ενότητα της περιοχής και της πατρίδας μας γενικότερα.

Ακόμα κλείνοντας την εξαίρετη εισαγωγή, επισημαίνει με έμφαση και ευγνωμοσύνη για τη γνωριμία και την εξοικείωση της με την κοινωνία αυτής της πολιτιστικής ενότητας, με όσα βίωσε ζώντας μαζί τους και καθημερινά και στα παραδοσιακά (ένας θησαυρός γνώσεων και βιωματικών εμπειριών). Κι ακόμα, τιμητικά, αναφέρει τις πηγές της, τους ανθρώπους με τους οποίους ήρθε σε επαφή, μ' αυτούς που πρόθυμα τη βοήθησαν, με πρωτεργάτη και βοηθό τον εξαίρετο σύζυγό της Ευθύμη Τζιώνη, πρότυπο ήθους και προσφοράς.

Το κύριο μέρος του έργου διαρθρώνεται σε πέντε κεφάλαια, με αλληλουχία, με λόγο καθαρό και κατανοητό, και όλα τα σπουδαία γραφόμενα συνοδεύονται από ένα πλούσιο οπτικό υλικό (αλήθεια πόσος κόπος χρειάστηκε για να ευρεθεί και να παραμείνει αυτή η πλούσια κληρονομιά με το βιβλίο αυτό «εσ αεί»!), κάνοντας το έργο αυτό έναν θησαυρό συγκινητικής μνήμης και σπουδαίας ιστορικής και πολιτιστικοκοινωνικής γνώσης.

Στο πρώτο λοιπόν κεφάλαιο, δίνεται με σαφήνεια ο καταστατικός χάρτης προέλευσης των Βλάχων των Σερρών. Περιλαμβάνει χρονολογικά στοιχεία, μετά την μετακίνηση Βλάχων χριστιανών προς τη Μακεδονία, από άλλες περιοχές. Αναφορές έχουμε από τον Παπασυνοδινό για παρουσία Βλάχων στις Σέρρες στα μέσα του 17^{ου} αιώνα. Η κομβική θέση των Σερρών ανάμεσα σε Ανατολή - Δύση - Βορρά - Νότο κάνει τις Σέρρες σημαντικό οικιστικό κέντρο. Βλάχοι πρόσφυγες με το νομαδικό πνεύμα της ελευθερίας, της ανεξαρτησίας, της αυτάρκειας συνεχίζουν την παρουσία και δράση τους στην περιοχή μας, με μετακινήσεις ως νομάδες και για εμπορικούς σκοπούς. Αυτή η συνεχής μετακίνηση θυμίζει τον Ομηρικό Οδυσσέα «Πολλών ανθρώπων νόον και άστεα έγνω» και τη συνεπόμενη πείρα και σοφία ζωής και δημιουργικής παρουσίας.

Βλάχοι από τις εστίες (κυρίως Ήπειρο) Καλάβρυτα, Σαμαρίνα κ.ά., άλλα και από όλα τα Βαλκάνια, με πλούσιες εμπορικές δραστηριότητες, συνθέτουν το χαλί της παρουσίας και δράσης των Βλάχων στις Σέρρες με πλούσια αγροκτηνοτροφική και εμπορική δραστηριότητα και με ισχυρή παρουσία στον κοινωνικό - οικονομικό και πολιτιστικό περιβάλλον της περιοχής (π.χ. Δούμπας κ.ά.). Τόποι προέλευσης και τόποι εγκατάστασης και δράσης μαζί με εξαίρετες ατομικές και συλλογικές παρουσίες (Αβδέλλα - Γράμμουστα - Σέρρες, κ.ά.)

Ακόμα παρουσιάζεται η δράση στον Μακεδονικό Αγώνα, τα πάθη και ηρωική αντίσταση κατά του επιχειρούμενου εκσλαβισμού της Μακεδονίας, και ως εκ τούτου και των Βλάχων, και ακόμα οι νεότερες

περιπέτειες, οι συνέπειες των εθνικών αγώνων (π.χ. Βλάχοι Ηράκλειας στο Ποζάρεβιτς της Σερβίας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Παρουσιάζονται ακόμα σημαντικοί μάρτυρες και πρωταγωνιστές αυτών των περιπετειών με οπτικό υλικό, που συνθέτουν ένα μοναδικό αποθησαύρισμα της πορείας αυτής της υπέροχης πολιτιστικής ενότητας του Ελληνισμού.

Στο δεύτερο κεφάλαιο (οι πρώτοι οικισμοί) αναφέρονται στη μαζική μετανάστευση των Βλάχων, από τις αρχικές εστίες τους (Ήπειρο, Δυτική Μακεδονία κ.α.) προς την Ανατολική Μακεδονία και βέβαια στο Ν. Σερρών. Ανάλογα με τις παραδοσιακές παραγωγικές δραστηριότητες, εγκαθίστανται, οι μεν κτηνοτρόφοι στις ορεινές πλευρές του νομού, οι δε ασχολούμενοι με το εμπόριο ή τη γεωργία σε πιο πεδινές περιοχές και κοντά ή μέσα σε αστικά κέντρα. Υπάρχει ένας πλήρης χάρτης εγκατάστασης με ονόματα και οικισμούς, όπου οι Βλάχοι με τη δράση και την παρουσία τους διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην τοπική κοινωνία από κάθε άποψη: Ράμνα, Τζουμαγιά, Νιγρίτα, Λευκώνας, Χριστός, Σιδηρόκαστρο, Λαϊλιάς, Αλιστράτη, Ροδολίβος κ.α., παρουσιάζονται σα βασικοί τόποι αρχικής και μετέπειτα παρουσίας.

Ακόμα αναφέρονται οι σχέσεις με την τοπική κοινωνία, τους τοπικούς άρχοντες, η εξάπλωση της δραστηριότητάς τους, οι ιστορικές περιπέτειες μαζί με τους αυτόχθονες και οι επιπτώσεις στον τρόπο ζωής και λειτουργίας, οι αγώνες τους για μια καλύτερη πορεία του τόπου μας γενικότερα και πολλά άλλα. Γίνεται βέβαια και αναλυτικότερη αναφορά για τους βασικούς αρχικούς τόπους εγκατάστασης και τις συνακόλουθες συνθήκες (π.χ. Ποροία, Ράμνα, Ηράκλεια κ.α.). Όλα, όπως προείπα, συνοδεύονται και από πλούσιο και πολύ αξιόλογο φωτογραφικό υλικό. Ακόμα αναφέρεται σε εποχιακές κτηνοτροφικές μετακινήσεις νομαδικού χαρακτήρα και οι βασικοί τόποι παρουσίας (όπως Χιονοχώρι) μαζί με ζωντανές και γνήσιες αφηγήσεις απλών, αλλά και σημαντικών ανθρώπων αυτής της κοινωνίας (πχ. Ζήσης Ζήσης από το Χιονοχώρι κ.ά.).

Μαζί με τις κτηνοτροφικές δραστηριότητες των εγκατασταθέντων στις πλαγιές των βουνών, γίνεται καταγραφή της οικιστικής και κοινωνικής οργάνωσης αυτών των οικιστικών ενοτήτων (π.χ. λιθόκτιστα σπίτια κ.α.), τα εκκλησιαστικά κέντρα, τα μαντριά, αλλά και κάτι λίγο από τις αμαρτωλές δράσεις, όπως η ζωοκλοπή κ.ά. Οικισμοί που περιγράφονται με γάργαρα τρόπο από την κορύφωση της ακμής, μέχρι την ερήμωση, λόγω των αλλαγών, με την εκβιομηχάνιση, την αστικοποίηση της υπαίθρου, τη μετανάστευση κ.ά.

Πέρα από τις βασικές εστίες και τον γενικό τρόπο διαβίωσης, γεωργοκτηνοτροφικό-νομαδικό κατά βάση, στο τρίτο κεφάλαιο η εξαιρετική Πόπη προχωρεί εσωτερικά στην διάθρωση, λειτουργία και ανάπτυξη

της κοινωνίας των Βλάχων των Σερρών. Αυτό σημαίνει ότι, εκτός από τα προσωπικά και οικογενειακά βιώματα, το μεράκι της γι' αυτή τη πολιτιστική ομάδα, την ώθησε να έρθει σε ζωντανή πολυετή επαφή με τους ανθρώπους της, να γνωρίσει τη δομή και τη λειτουργία της κοινωνίας τους, από τον οικογενειακό πυρήνα μέχρι τη γενική αλλά και την ατομική κοινωνική έκφραση, ζώντας από κοντά και για πολύ καιρό τους οικογενειακούς δεσμούς, τις ασχολίες τους και τα έθιμα και τις μορφές δράσης, ατομικής και κοινωνικής, σ' όλες τις μορφές της εξέλιξης και της κοινωνικοπολιτιστικής δημιουργίας.

Ιδιαίτερες παρατηρήσεις, και πολλές φορές με πικρό χιούμορ, γίνονται για την νοοτροπία, την οικογενειακή και κοινωνική ιεραρχία της Βλάχικης οικογένειας και κοινωνίας και μάλιστα με έμφαση για τη θέση και τη λειτουργία της γυναίκας μέσα σε μια ανδροκρατικής υφής και λειτουργίας κοινωνία.

Κυρίαρχο ρόλο στην παρουσία της κοινωνικής ζωής αυτών των ανθρώπων περιέχουν τα γραφόμενα για την οικογενειακή ιεραρχία, για τις θρησκευτικές τελετές και κυρίως τα έθιμα και οι επισημάνσεις της στις βασικές στιγμές της πορείας του ανθρώπου, από τη γέννηση, τη βάπτισμα, την νεότητα, τα αρραβωνιάσματα και τους γάμους, την ζωή της νέας οικογένειας κ.α., μέχρι την μακάβρια στιγμή της τελευταίας του βίου...

Στο τέταρτο κεφάλαιο, όπως του κύκλου τα γυρίσματα, έτσι και ο κύκλος του χορού, η μουσική, η ρυθμική κίνηση, το κοινωνικό αντίκρουσμα και το προσωπικό αντίκρουσμα (ποτέ οι Έλληνες δεν χόρευαν σε παράλληλη γραμμή, αλλά, για το βαθύτερο και ουσιαστικό άγγιγμα ψυχών και συνακόλουθης ευφορίας, πάντα χόρευαν κυκλικά ή αντικρουστά. Γι' αυτό και το πρόσωπο του χορευτή βγάζει πηγαίο χαμόγελο ευφροσύνης από το συναίσθημα των τραγουδιών, της κίνησης και της βαθιάς ψυχικής έκφρασης και επικοινωνίας). Είναι αυτά βαθιά και ουσιαστικά βιώματα κληρονομημένα από το χορό του αρχαίου δράματος και έχουν βασική θέση στην κοινωνική λειτουργία των Βλάχων.

Ο χορός ήταν χάρισμα και καμάρι, φυσική προίκα για τις γυναίκες και σπουδαία αρετή για τους άνδρες. Ο άνδρας που δεν ήξερε να χορεύει τους λεβέντικους χορούς του βουνού και της στάνης, δεν έβρισκε εύκολα νύφη! (Λευκοπηγή, το χωριό μου). Ακολουθεί περιγραφή των θεσμικών εορταστικών και χορευτικών εκδηλώσεων, η τυπική και ουσιαστική ιεραρχία, λατρευτικές ορχηστρικές κινήσεις αλλά και η λεβεντιά της προσωπικής χορευτικής δημιουργίας μαζί με το χαμόγελο της προσωπικής αγαλλίασης. Η χορευτική κίνηση ήταν αυθόρμητη και ο αυτοσχεδιασμός έδινε και έπαιρνε, ιδίως του πρωτοχορευτή. Εξάλλου η αυστηρή πειθαρχική ακολουθία χορευτικών βημάτων είναι μεταγενέστερες προσθήκες από δασκάλους του χορού ή από χορευτικούς συλλό-

γους. Ακόμα υπήρχε άμεση σχέση μουσικού και χορευτή. Έτσι ο καλός χορευτής βοηθούσε το μουσικό να παίζει καλύτερα, αλλά και ο καλός μουσικός έδινε φτερά στον επιδέξιο χορευτή.

Γιορτινές εκδηλώσεις, κοινωνικές εκδηλώσεις (γάμοι κ.λπ.) πανηγύρια, έθιμα (π.χ. Κλήδονας) κ.ά. συνοδεύονταν από ένα καθιερωμένο λειτουργικό σύστημα, αλλά και οι αυτοσχεδιασμοί, τόσο στο τραγούδι, όσο και στη μουσική και στα χορευτικά τσαλίμια, έδιναν και έπαιρναν. Γίνεται εκτεταμένη αναφορά στην ιεροτελεστία του γάμου, στις καθιερωμένες κοινωνικές διαδικασίες, στην ιεραρχία του χορού και στο γαμήλιο γλέντι. Όλα συνοδεύονται με την περιγραφή παράλληλων εθίμων, όπως η προίκα, τα πεσκέσια (επισκεπτήρια για ανταλλαγή δώρων), τα αποχαιρετιστήρια δείπνα, μελοποιημένα τραγούδια κ.α.

Στη δρώσα πραγματικότητα, και όχι στις μετέπειτα, λαογραφικού χαρακτήρα, εκδηλώσεις όλα αυτά τα βιώματα σχετικά με το τραγούδι, το χορό, τα έθιμα (π.χ. γάμοι, πανηγύρια κ.ά.) είναι ένα ζωτικό οργανικό κομμάτι της όλης κοινωνικής ζωής και λειτουργίας, που σαν το αρχαίο δράμα συνόδευαν πάντα όλες τις φάσεις της ζωής, και για ψυχική ανάταση και δύναμη, αλλά και για μια αισιόδοξη και ανακουφιστική νότα μέσα σε μια δύσκολη και πολύμορφη ζωή.

Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο αυτής της θαυμάσιας εργασίας η κ. Πανοπούλου αναφέρεται αναλυτικότερα στην λειτουργική, όπως είπα και παραπάνω, σχέση του χορού με τις διάφορες σημαντικές φάσεις της ζωής των Βλάχων. Ο χορός, τρόπος ζωής έλεγα, το σκέφτομαι, και πιο πολύ το πιστεύω, με τον ρυθμό που τον συνόδευε τους βοηθούσε να έχουν ρυθμό, μέτρο και αρμονία σε όλες τις βασικές στιγμές της ζωής τους, είτε στα χαρούμενα είτε στα λυπητερά! Εξ' άλλου ο χορός και το τραγούδι, το κλάμα και η κίνηση είναι από τις πρώτες και βασικές ορμέφυτες σχέσεις του ανθρώπου με την ουσία της ζωής. Χορεύαμε τραγουδώντας ή τραγουδούσαμε χορεύοντας είναι η δράση-μοτίβο, μιας μετρημένης και αισιόδοξης πορείας ζωής. Και εδώ, στον θαυμάσιο αυτόν πλούτο της καταχώρησης υπάρχει απίθανα ωραίο οπτικό υλικό, γνήσιες σκέψεις εκ βάθους ψυχής και επώνυμα ή ανώνυμα δημιουργήματα απ' αυτήν την αρμονική σύζευξη ζωής, ρυθμού λόγου και μελωδιών, αυτών των απλών αλλά πλούσιων σε νου και αισθήματα ανθρώπων της βλάχικης πολιτιστικής ενότητας.

Προς το τέλος αυτής της θαυμάσιας, από κάθε άποψη εργασίας, αναφέρεται η συγγραφέας και στο ρόλο που έπαιξαν και παίζουν οι πολιτιστικοί σύλλογοι, που κρατούν ζωντανή τη λαμπάδα αυτής της θαυμάσιας παράδοσης μεταφέροντας και αναζωογονώντας την στην Ελλάδα και σ' όλο τον κόσμο. Με ένα, κατά τη γνώμη μου, μείον για όλους τους πολιτιστικούς λαογραφικούς συλλόγους, και όχι μόνο των

Βλάχων. Αυτό είναι η μάλλον αναπόφευκτη τυποποίηση στην διάσωση είτε των εθίμων, είτε των χορών, είτε των τραγουδιών, ενώ στην εποχή που γέννησε αυτή την ανάγκη έκφρασης και λειτουργίας, τα έθιμα, τα τραγούδια, οι χοροί κ.α. ήταν ένα ζωντανό και αναπόσπαστο μέρος που δημιουργούνταν, αναπτύσσονταν και ζούσε μαζί με το ρυθμό και τη λειτουργία της κοινωνίας εκείνων των πρωτογενών εποχών.

Μαζί με την καταγραφή Σερραϊκών Βλάχικων τραγουδιών, το υπέροχο αυτό δημιούργημα κλείνει με έναν επίλογο συγκινητικό για την ανησυχία της και την προσπάθεια να γεφυρώσει και το προσωπικό της χάσμα, μιας και δεν είναι Βλάχα, αλλά ερωτική μετανάστρια ευτυχισμένη(!), το θαμπό παρόν με το φωτεινό και ολοζώντανο παρελθόν, αφήνοντας μια απίστευτη παρακαταθήκη μνήμης οπτικού υλικού, λόγου, ήχου, χορού και κύρια μεικτής μορφής ζωής την οποία ζούμε σήμερα. Έτσι κληρονόμησε στην περιοχή μας την ιστορία, τη δράση, την κοινωνική ανθρώπινη και πολιτιστική παρουσία ενός αξιολογότατου ανθρώπινου δυναμικού, δηλ. της πολιτιστικής ενότητας των Βλάχων, που ζωογονεί και αναβαθμίζει σε όλους τους τομείς τη σπουδαία, πολύμορφη και ανθρώπινη Σερραϊκή κοινωνία.

*Ζήσης Μητλιάγκας
Φιλολογος*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ, Συνταξιούχος Γυμνασιάρχης πρώην Διευθυντής Δημόσιας Τεχνικής Σχολής, *Δημόσια Τεχνική Σχολή Εργοδηγών & Τεχνικών Βοηθών Σερρών. Ιστορική Αναδρομή 1959-1979*, Σέρες 2017, σ. 140, ISBN 978-960-93-9073-6.

Για την αφορμή και το λόγο της συγγραφής και έκδοσης του βιβλίου, ο συγγραφέας κ. Γεώργιος Κόκκινος γράφει στον Πρόλογο του:

“...Ξαφνιάστηκα, όταν η μαθήτριά μου στο πάλοι ποτέ Γυμνάσιο Θηλέων Σερρών, κ. Αγγελίδου Ξανθίππη, τώρα Αρχιτέκτων και Διευθύντρια του Εσπερινού ΕΠΑ.Λ. και ο Διευθυντής του 1^{ου} ΕΠΑ.Λ. κ. Καραλής Γεώργιος με κάλεσαν στο γραφείο τους και μου έθεσαν τον προβληματισμό τους και ένα ερώτημα:

«Από την καταργημένη παλαιά Σχολή Εργοδηγών των Σερρών βρίσκουν κάποια βιβλία Μαθητολογίων ή Μητρώα αποτελεσμάτων στα αρχεία της Κατωτέρας Σχολής, κάποιες φωτογραφίες σκόρπιες ή πεταμένες εδώ και εκεί, κάποια έγγραφα του Αρχείου βρίσκονται στα